

ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Белікова А.О.

студентка,

Науковий керівник: Давиденко І.О.

кандидат філологічних наук,

Бердянський державний педагогічний університет

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ «ГОТИЧНОГО» АБО «ЧОРНОГО» РОМАНУ КІНЦЯ ХVІІІ СТОЛІТТЯ

Протягом багатьох століть людство намагалося розгадати історичні таємниці, проникнути у площину загадок, особливо тих, які виникають у їхньому житті несподівано. Цензом цього стала готична література, яка відобразила всі життєві таємниці, породжені людськими уявами.

Привертаючи увагу до терміну «готика», ми маємо на увазі, що ним може позначатися як певний напрям літературознавства, що означає «жахливе» з руйнівним впливом на людську психіку, так і історико-літературне явище, яке називається «готичним романом» або «романом жахів і таємниць», оскільки має певний історичний період – 90-і роки ХVІІІ століття – початок ХІХ століття.

Термін «Готика» введений в епоху Відродження як зневажливе позначення всього середньовічного мистецтва, що вважалося «варварським».

Уперше вжив термін *готичний роман* англійський письменник Горацій Уолпол у другому виданні свого роману «замок Оранто» 1765, а узаконив Вальтер Скотт, відзначаючи, що Г. Уолпол створив літературний жанр і стиль – готичний, реабілітуючи поняття від зневаги. Семантика слова *готичний* – у назві германського племені готов. Оскільки готи зруйнували Рим і його мистецьку класику як зразок досконалості, то з погляду Просвітництва внесли у культуру варварський несмак (готична архітектура). У ХVІІІ ст. в Англії виникає особливе зацікавлення старовиною й у зв'язку з цим починається ренесанс готики. Тепер Середньовіччя набуває повабу як щось романтичне. Воно інтригує своєю понурою моторошністю й таємничістю. Естетизується страхітливе, несамовите, демонічне – усе жахливе. Естетика жаху імponує підсвідомій схильності людини до містики. Так постає *чорний роман*, або готичний (*gothic romance* або *gothic novel*). Готичний роман як жанр має досить виразні структурні ознаки. Триєдині його жанротворчі

атрибути – *mystery, horror, suspense* (тайна, жах, по-російськи «ужас», – напруга очікування) [1, с. с.33-41].

А. Чамеєв влучно надає визначення готичному роману, яке полягає у тому, що це – твір, заснований на приємному відчутті жаху читача, романтичний «чорний роман» в прозі із елементами надприродних «жахів», таємничих пригод, фантастики і містики (сімейні прокляття й привиди) [2, с. 7].

Інші дослідники готичним романом називають роман, в якому на перший план виходять емоції та почуття героїв, а саме страх та жах. Ці емоції провокуються таємничими чи надприродними подіями, учасниками яких стають герої роману, також вартим уваги є аналіз не лише слова «готичний», а й слова «роман» [3].

Інакше кажучи, готичні романи – це література містики, тайн та жахів. Дії у таких романах розгортаються у «готичних» замках, абатствах, монастирях тощо.

Отже, типовою для готичного роману є локалізація – готичний замок, що наповнений таємницями, які в свою чергу підводять читача до розуміння того, що там було скоєне щось жахливе. В романі є вся атрибутика типова для готичного роману: похмурі ліси, заборонена хіть, героїня, що знаходиться у дуже важкій ситуації, кохання, що причиняє біль, вируюча жорстокість та всюдисущій лиходій [4].

Втілення пристрастей і страхів персонажа в неживих об'єктах взагалі характерне для готики. І якщо символізація, розкриття персонажа через оточуючі його предмети характерна і для деяких інших літературних напрямів, то в готичній літературі подібна символізація є результатом саме двоетапного згортання простору. Події зовнішні виступають як паралельні внутрішнім, а передатною ланкою стають фантастичні видіння, які в однаковій мірі належать реальності та ірреальності [5, с. 234-253].

Виникає питання: що ж дало у літературному житті поштовх щодо появи готичних жахів і таємниць? Відповідь одна – зміна у психологічному відношенні людей, яка пов'язана з певними історичними рамками.

Так, наприкінці 17 та на початку 18 століть домінуючою була жорстка концепція розуму, яка в свою чергу не давала жодних прав на існування емоціям та таємничому. Наприкінці 18 – початку 19 століття відбулася зміна у відношенні до емоціонального та надприродного. Саме ця зміна дала поштовх до появи готичних жахів. Жах є суто індивідуально первинною емоцією, так само, як і будь-яке почуття, на кшталт кохання, або ненависті; готичний роман є відродження емоції в її чистому виді, емоції, яку автори відображають на тлі, або радше у рамках певних архітектурних, або природних елементів, наприклад на

ті похмурого замку, або сонячного луку, тощо. Сюжети готичних романів розробляються виключно для створення та досягнення емоційного ефекту [3].

Проте, разом з готичними романами виникають пародії на них та «чорні» романи, найвідомішим автором яких є Дж. Остін у романі «Нортенгерське абатство» [6, с. 9].

Багато дослідників сходяться на тому, що одними з головних елементів «готичних» романів є: замок, або будь-які старовинні руїни (пасивний елемент, навколо якого розгортається дія роману); і готичний лиходій (активний елемент). З позиції сучасної літератури саме готична література – найважливіше джерело сьогodнішніх детективів і страшилок, один з перших і найбільш успішних масових жанрів.

Основна територія романних подій у готичних романах – замок, старий будинок, підземелля, монастир тощо – це точка у просторі, насичена часом історичного минулого. Звідси – часова «завантаженість» готичного простору як сполучної ланки між минулим та теперішнім, померлим і живим, потойбічним і реальним [7, с. 312].

Ознайомившись із науковими напрацюваннями О.О. Бельського, Н.Я. Дьяконової та інших дослідників, наразі маємо твердження, що «готичний» або «чорний» роман як жанр формувався в Англії наприкінці XVIII століття. Творцем «готичного» роману вважається Г. Уолпол, автор «Замку Оранто». «Готичний» роман вплинув на творчість таких видатних письменників першої половини XIX століття як Е.-Т.-А. Гофмана, Дж. Байрона, О. де Бальзака та інших, що сприяв формуванню нових жанрів у романістиці (сенсаційного, фантастичного роману).

Характерними рисами «готичного» або «чорного» роману є:

1. Будування сюжету роману навколо таємниці – загадковості подій, атмосфера таємниць. Таємниця є обов'язковим організуючим та інтригуючим моментом готичного роману. Основою сюжету стає історія якогось таємного злочину, який розкривається наприкінці роману, зокрема, таємниця народження, яка пов'язана з цим самим злочином або загадкове приречення.

Мотив таємниці визначає і наявність інтриги готичного роману, яка побудована найчастіше на несподіваних поворотах і раптових появах героїв цих романів.

2. Наявність напруженої психологічної атмосфери – роман проникнутий страхом і розгортається у вигляді неперервної серії загроз спокою та безпеці його героїв. Так званий містичний жах при реальній присутності ірраціональних сил або «надприродні» персонажі (міфологічні істоти, чорти, старовинні англійські привиди, оживаючі портрети, статуї, у тому числі крапає кров, живі мерці, неспокійна душа)

є необхідними атрибутами готичного роману з метою створення атмосфери цього жаху.

3. Похмура і зловісна сцена дії підтримує загальну атмосферу таємничості й страху. Більшість романів мають місцем дії древній, покинутий, напівзруйнований замок чи монастир із темними коридорами, таємними кімнатами, запахом тліну і таємничими тінями. Саме такий замок має порушити страх у читача.

4. Природа сюжету вимагає присутності поруч з героїнею і героя-негідника. У міру розвитку готичного жанру негідник витісняє героїню, яка завжди була не стільки особистістю, скільки набором жіночих чеснот (гарна, скромна, доброзичлива) та центром уваги читача.

Вказані риси знайшли у «готичному» або «чорному» романі виразне та ефектне поєднання таємниці, загадковості та страху.

Отже, доходимо до висновку, що саме страх стає психологічною категорією готичних («чорних») романів, а відтак страх – це жанрова особливість таких романів.

Список використаних джерел:

1. Денисюк І. Літературна готика і Франкова проза // Українське літературознавство: Зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 68. – С. 33-41.
2. Чамеев А. Про традиції «старого доброго страху» чи про один несерйозний жанр британської літератури. Будинок із привидами. – С-Пб., 2008. – С. 7.
3. Мунтян А.О., Шпак І.В. Angel of the mist – Елементи готичного в романі Карлоса Руїса сафона «The shadow of the wind» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecat.diit.edu.ua/bitstream/123456789/3862/1/Muntian_Shpak1.pdf.
4. Мунтян А. Еволюція готичного роману. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecat.diit.edu.ua/bitstream/123456789/3861/1/Muntian_2.pdf.
5. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике. // Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. – М.: Худож. лит., 1975 – С. 234.
6. Атарова К.Н. Поэзия и правда. Комментарии // Рэдклифф А. Роман в лесу. Остин Дж. Нортэнгерское аббатство. Романы. – М.: Радуга, 1983. – С. 9.
7. Палій О.П. Готичний хронотоп Праги в романі Мі лоша Урбана «Сім костелів» // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. – 2012. – Випуск 19. – С. 312.